

הלכות ביטול (שיעור 6)

העברה, והלכות שנתחדשו בעקבות שימוש בפלטה חשמלית

שמופעלת באמצעות שיעור שבת

שיעור מספר 18

בשיעורים הקודמים עסקנו בדיני נתינה והחזרה למקור חום. בשיעור זה נדון במספר מצבים מיוחדים של נתינה והחזרה – העברת תבשיל ממקור חום אחד למשנהו, העברת תבשיל למקור חום כאשר מקור החום שעליו שהה כבה, והנחה במקום שעתיד לפעול בו מקור חום.

א. העברה ממקור חום אחד למשנהו

בשיעור הקודם עסקנו בדיני החזרה. מעבר לאיסור להחזיר מאכל שאינו מבושל כל צרכו למקור חום, חז"ל דרשו עוד כמה תנאים כדי להתיר החזרה. נסכם את מה שהעלנו מדברי הפוסקים – השולחן ערוך דרש שלושה תנאים להחזרה - 1. שמקור החום גרוף וקטום. 2. שהקדרה 'רותחת'. 3. שהקדרה לא הונחה על הקרקע. הרמ"א הוסיף שני תנאים - 4. עודה בידו. 5. דעתו להחזיר. בגדרי התנאים הללו עסקנו בשיעורים האחרונים. העיקרון המרכזי הוא – מותר להחזיר כהמשך לחימום הקודם. אסור להחזיר באופן שנחשב כמעשה חדש. האם הנחה על מקור חום אחר נחשבת מעשה חדש?

תלמוד ירושלמי מסכת שבת פרק ד הלכה ג

מכירה לכירה מותר ... אמר רבי ירמיה בי רבי שמעון – אפילו מכירה שהבלה ממועט לכירה שהבלה מרובה. רבי ירמיה פסק שאם מותר להחזיר, מותר להחזיר גם מכירה שחומה מועט לכירה שחומה מרובה. המשמעות היא שבאופן שתיקנו חכמים, הותרה החזרה למקור חום, לא בהכרח החזרה למקור החום המקורי. אם מותר להחזיר למקור חום – מותר להחזיר לכל מקור חום. וכך פסק הרמב"ם –

רמב"ם הלכות שבת פרק ג הלכה יא

מותר להחזיר מכירה לכירה, אפילו מכירה שהבלה מועט לכירה שהבלה מרובה. הדברים נפסקו להלכה גם ע"י הרמ"א –

רמ"א על השולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רנג סעיף ב

מותר להחזיר, ואפילו לכירה אחרת

והם מוסכמים גם על הפוסקים האחרונים –

שמירת שבת כהלכתה (מהדורה תשע) פרק א סעיף כד

אם הלהבה שעל גביה נמצאת הקדירה ... קטנה מדי, מותר להעביר את הקדירה ולשימה על גבי להבה גדולה יותר.

הזהר ממקום למקום על ה'בלעך'

אם הקדירה נמצאת על משטח מתכת המכסה אש, 'בלעך', מותר להזיז את הקדירה ממקום בו האש פחות מחממת למקום בו האש מחממת יותר, מקל וחומר – אם מותר להסיר את הקדירה ממקור החום, ולאחר מכן לתתה על מקור חום גבוה יותר, על אחת כמה וכמה שמותר להשאיר את הקדירה על מקור החום, ורק לקרב את הקדירה אל האש! כך פסק במפורש הגר"מ פיינשטיין –

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד שאלה יב

האם מותר להחזיר דבר המבושל הנמצא על גבי ה'בלעך' שלא על גבי האש, למקום שהוא ממש על גבי האש?

תשובה: מכיון שהוא על ה'בלעך' שעל התנור לא נחשב חזרה, ואם הוא עדיין חם, שליכא דין בשול אחר בשול, מותר להעמידה גם על גבי מקום שעל גבי האש.

הגר"מ פסק שאין זה אפילו החזרה, ומותר לגמרי.

לכאורה הדברים אינם פשוטים. בשיעורים הקודמים למדנו שמותר להחזיר על אש גרופה וקטומה, ולתת לכתחילה 'כנגד המדורה' (ולא עליה). עלינו להגדיר את המצב של הקדירה שנמצאת על ה'בלעך', שלא על האש. האם היא נחשבת כנמצאת על 'אש גרופה וקטומה', או 'כנגד המדורה' (שהרי היא לא נמצאת על האש ממש!)? שאלה זו קריטית לענייננו. ההיתר הוא להעביר מכירה לכירה, אך מי התיר להעביר מ'כנגד המדורה' לכירה?

הגרש"ז דן בשאלה זו –

שו"ת מנחת שלמה (אוצרות שלמה תשנ"ט¹) חלק ב סימן לד אות יב

קדירה שעמדה במקום שאי אפשר שיגיע לשיעור שהיד סולדת בו, נראה דהרי זה דומה לעמדה מערב שבת על גבי קדירה אחרת. אך אם עמדה במקום שיכול להגיע לשיעור שהיד סולדת בו ... מסתבר דחשיב כדרך המבשלים ... אך אם זה רחוק ממקום שלהבת באופן שאין רגילין כלל לבשל שם וניכר שאין זה דרך בישול מסתבר דמותר גם לכתחילה להעמיד ... וממילא אסור אחר כך להעביר את הקדירה למקום השלהבת או סמוך לו מאוד.

כאמור, הגרש"ז הסביר כך – במקום שלא רגילים לבשל, הרי זה כמונח כנגד המדורה, ולכן משם אסור להעביר לעל-גבי האש (שהרי אין היתר להחזיר מ'כנגד המדורה' על הכירה!). אם זה מונח במקום שרגילים לבשל, הרי זה כמונח על אש גרופה וקטומה, ועל זה נאמר שמחזירים מכירה לכירה. למסקנה, למרות ה'קושיה' חזר בו הגרש"ז ופסק להקל כמו הגר"מ פיינשטיין –

אמנם נראה דבכל עניין שרי, דכיוון שהמקום הוא כזה שמעמידים שם בכוונה לשמור על החום, אין זה חשיב כסילוק מהאש והיסח הדעת, וממילא מותר אחר כך להחזיר ולא חשיב הנחה מחדש. ומטעם זה נוהגים להעביר קדירות ממקום למקום ואין בודקים כלל אם המקום הראשון הוא כזה שהיד סולדת בו.

שמירת שבת כהלכתה מהדורה תש"ע פרק א' סעיף כה

היתה הלהבה מכוסה בכיסוי הבולט מעבריה, והניח מבעוד יום קדירות על גבי הכיסוי בחלק זה, שלא מעל הלהבה – מותר להעביר בשבת את הקדירות הללו על גבי הכיסוי למקום שמעל הלהבה. והוא שחום המקום אשר בו נמצאו הקדירות עד כה הוא לפחות כדי שהיד סולדת בו, והתבשילים מבושלים כל צרכם.

הש"כ הדגיש את הדברים שכתב הגרש"ז בראש דבריו. ברם בהערה על הסעיף הזכיר שמדברי הגר"מ פיינשטיין משמע שאפשר להקל אפילו להעביר ממקום שהיד לא סולדת בו.

ב. מקור חום שכבה

כל זאת במידה והקדירה נמצאת על מקור חום, ורוצה להעבירה למקור חום אחר. מהו הדין אם מקור החום שעליו יושבת הקדירה כבה, ורוצה להעביר את הקדירה למקור חום אחר? התבשיל כבר אינו על מקור חום, אינו בידו של האדם, וסביר שהאדם לא מודע לכך שהסיר כבר אינו על מקור חום, כך שאי אפשר לומר שדעתו להחזירה. אם כך, לכאורה לא מתקיים התנאי שהתנו חכמים – שיחזיר רק אם דעתו להחזיר! הרב זילבר, כדרכו, תלה את זה בחקירת המושג 'אין דעתו להחזיר' –

אז נדברו חלק א תשובה מה

זה תלוי בגדר של 'אין דעתו להחזיר', אם הכוונה שצריך מחשבה שלא להחזיר, או שכל שאין דעתו להחזיר הוי כשהייה חדשה.

כדי להכריע אם מותר להחזיר סיר שהאש כבתה תחתיו למקור חום אחר, יש לברר האם דרושה מחשבה חיובית, שיתכוון להחזיר את הסיר, או שצריך שלא להתכוון שלא להחזיר את הסיר. הוא הכריע שיש צורך בכוונה חיובית –

וכן נראה עיקר, שהרי 'דעתו להחזיר' ו'אין דעתו להחזיר' נאמר בגמרא ופוסקים, וכל שאין דעתו להחזיר הוי כדעתו שלא להחזיר. א"כ כשנכבה האש, אף שלא כיוון שלא להחזיר, אבל דעתו להחזיר גם כן לא קרינן בו ... לכן למעשה, שלא במקום צורך גדול, אינו מותר להחזיר הסיר מהכירה שנכבה הגז אפילו באופן שיהיה גרוף וקטום.

¹ שו"ת מנחת שלמה הזה הוא שו"ת מקביל לשו"ת ממנו אנחנו בדרך כלל מצטטים. לכן הוספנו מ"ל ושנת הוצאת.

1. זעתו שיסיר את הקדירה רק בזמן הסעודה נחשבת כדעתו להחזיר

באר משה חלק ג סימן נח

שוב נשאלתי מאחד שהיה דר בדיוטא התחתונה וכנכה האש מתחת תבשילו והמים והתבשיל עדיין היו חמים מאוד, אי שרי לו להניח על האש בדיוטא העליונה של חברו, השבתי להתיר לעת צורך. והטעם, דהלא בערב שבת כשהניח את הקדירה על גבי האש היה בדעתו שיהיה שם עד זמן הסעודה.

בבאר משה ביאר שאין הבדל בין המחשבה להחזיר את הקדירה למקור החום בשעה שהוא נוטל אותה ממנה, לבין מחשבתו הכללית שהקדירה לא תסור ממקור החום עד הסעודה. לכן, גם אם הקדירה מוסרת בטעות, או שחומה נעלם, מחשבתו להסיר את הקדירה רק בזמן הסעודה, ולא קודם לכן, כמוה כנטילה במחשבה להחזיר.

האם דבריו מסתדרים עם דברי רבי עקיבא איגר?

הגהות רבי עקיבא איגר סימן רנג אות ו'²

נסתפקתי בראובן שנטל קדירת שמעון מהכירה ועודה בידו ולא היה דעתו להחזירה, אם מותר בהחזרה ... בעודה בידו, דמחשבתו שאינו רוצה להחזירה אוסרה, יש לומר דלאו כל כמיניה לאסור דבר שאינו שלו ... נראה לענ"ד ... דהנטילה מהכירה – הוא בעצמו העקירה, ולגבי דבר זה לא שייך 'אין אדם אוסר דבר שאינו שלו' ... רק כשעודה בידו, אם דעת העוקרה להחזירה לא עשה עקירה גמורה.

כלל הוא בדינו ש'אין אדם אוסר דבר שאינו שלו'. הכלל תקף רק לגבי דברים בהם האיסור תלוי במחשבתו של האדם. לדוגמא – אדם שיערבב חלב לתוך בשר של חברו, ודאי יאסור את הבשר, מכיוון שבפועל יש כאן תערובת בשר וחלב. אך אדם שהקדיש את כל פירות שדהו, הפירות האמורים להינתן כמתנות עניים אינם קדושים, מכיוון שזה של העניים, ולא שלו. כלומר – במקום בו האיסור לא יחול ללא דעתו של האדם, אין אדם אוסר דבר שאינו שלו.

התלבטותו של רבי עקיבא איגר היא בדבר זה – האם אדם אוסר דבר של חברו במידה והפונקציה של הדעת היא לייצר את ההיתר, ולא לייצר את האיסור?

כמו במקרה שלנו – הקדירה סרה מהאש. מה שמתיר את ההחזרה הוא הדעת להחזיר. אם המסיר לא חשב את המחשבה הנכונה, אין היתר להחזיר. אך המחשבה לא יצרה את האיסור, אלא חוסר המחשבה מנע את ההיתר!

רבי עקיבא איגר מסיק שזו מחלוקת ראשונים.

הבאר משה למד מכאן –

עוד ראיה, ואפשר שקל וחומר הוא מהשאלה שעליה דן מרן רע"א זכ"ע בחידושו (או"ח סימן רנ"ג סעיף ב) באחד שלקח קדירתו של חברו על מנת שלא להחזירה אי אוסר על חברו, והעלה שתלוי במחלוקת הראשונים ... ואם כן קל וחומר אם נכבה מעצמו יש לומר דשרי לכולי עלמא.

הרב משה שטרן למד קל וחומר מדינו של רבי עקיבא איגר – רע"א דן על אדם שהתכוון להסיר את הקדירה ממקור החום, ובכל זאת הציג שבשאלה זו יחלקו הראשונים האם מותר להחזיר. בנדון דידן, שלאיש לא הייתה כל כוונה להסיר את הקדירה ממקור החום, קל וחומר שמותר להחזיר!

שימו לב – הבאר משה קיבל את ההנחה שזקוקים לדעת חיובית, המכוונת להחזיר את הקדירה למקור החום. הוא לא חלק על ההנחה הזאת. הוא רק טען שבמקרה זה הייתה כוונה חיובית, מכיוון שרצה מראש שהקדירה תהיה על מקור חום עד הסעודה.

מתוך הדברים התברר שיש מחלוקת נוספת – באיזה מצב הסרה של אדם אחר ממקור החום תאסור? לשון אחר – על איזה מצב רבי עקיבא איגר התלבט?

לפי הרב זילבר – בכל מצב, שהרי חסרה הדעת האקטיבית להחזיר את הקדירה.

לפי הבאר משה, שמחשיב את הרצון העקרוני שהיה מראש להשאיר את הקדירה על מקור החום עד הסעודה כדעת מספקת להחזרה, רק אם למסיר יש דעת אקטיבית שלא להחזיר יש עימות בין הדעות. אם המסיר פשוט לא חשב – אין הצדקה לאסור את ההחזרה כאשר לבעלים הייתה דעת חיובית שהקדירה תישאר על מקור החום.

² הגהה זו מופיעה בדפוס יוהנסבורג בלבד, ומובאת בש"ע הוצאת פריעדמאן. הפוסקים התייחסו אליה, עיין בביאור הלכה סימן רנ"ג ד"ה 'ולא הניחה'.

2. הכירה שכנתה כבר אינה מקור חום, אך גם לא קרקע

הרב שטרנבוך הגדיר את כיבוי הפלטה כמצב ביניים -

תשובות והנהגות כרך א סימן רז

כתבה האש בשבת, ועדיין התבשיל חם (שלא נצטנן לגמרי) בשעת הדחק יש להקל להניחו על גבי אש אחרת, שזהו כהניחו על גבי ספסל, שמותר להחזיר בשעת הדחק, וגם להחשיבו כדעתו להחזיר כיון שלא סילק עצמו מרצונו ממנו.

הרב שטרנבוך בחן את הקריטריונים שלמדנו בשיעור הקודם. מצד דעת האדם – יש ספק האם זה נחשב הסרה מדעת. מצד מיקום הקדירה – זה לכל הפחות כספסל. בשיעור הקודם ראינו שלפי רוב הפוסקים בשעת הדחק אפשר להקל אם לא הניח על הקרקע. מכיוון שבמקרה שלנו יש ספק האם זה נחשב כהסרה בלא כוונה להחזיר, ניתן להקל כמו במצבי דחק.

3. מתוך הספק לסמוך על שיטת הר"ן

בשיעור הקודם למדנו את שיטת הרמב"ן והר"ן. הם הוכיחו מהירושלמי שכל גזירת החזרה היא רק על החזרת תבשיל שהוסר לפני שבת ורוצה להחזיר בשבת. ראינו שהפוסקים צירפו את השיטה הזאת להקל במצבי ספק. וכך עשה הרב קליין –

שו"ת משנה הלכות חלק ז סימן לד

אם כבה האש תחת הקדירה ועדיין לא נצטנן אי מותר להשימו על תנור אחר על טס שעל הגז ... ולפענ"ד נראה להתיר, דהרי מעיקר דינא פסק הרמ"א דאפילו הניחו על גבי קרקע נמי מותר להחזיר כל שלא נצטנן, אלא שנוהגין להחמיר דהניחו לארץ אסור בטלטול. והנה בירושלמי שם ... ודעת הר"ן דמיירי כשסילקו קודם שבת ובשבת מותר הכל ... ולכן ... מותר מכירה לכירה באופן כזה לעת הצורך.

בצירוף שיטת הר"ן, השש"כ בשם הגרש"ז אוירבך התיר עוד יותר מזה –

שמירת שבת כהלכתה (מהדורה תשע) פרק א סעיף כג

שתי קדירות העומדות על גבי האש, באחת נמצא תבשיל המיועד לסעודת הערב ובקדירה השניה תבשיל המיועד לסעודת הבוקר, וטעה והסיר בערב את הקדירה עם התבשיל המיועד לסעודת הבוקר – מותר להחזירה.

ובהערה עה ביאר שיש כאן צירוף של שתי קולות – א. האם הלכה כדברי הר"ן. ב. דברי הבאר משה, שכוונתו להסיר את הקדירה רק לקראת הסעודה מחשיבה שגם עכשיו הסיר על מנת להשיב. הגרש"ז לקח את דברי הבאר משה צעד מעבר למה שראינו לעיל. הבאר משה פסק שאם מקור החום 'נעלם' מהקדירה, כוונת האדם, שהקדירה תהיה שם עד הסעודה, מועילה להחשיב שכוונתו להחזיר, כל הזמן. הגרש"ז הרחיב את זה למצב בו הסיר בטעות את הקדירה בידיים! ובכל זאת, כוונתו שלא תסור עד הסעודה מועילה להחשיב גם את ההסרה הזו ככוונת להשאיר על מקור החום.

4. יש להגדיר את הפלטה הכבויה כמקור חום קטן, שמותר להעביר ממנו למקור חום גדול יותר

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ז סימן עד שאלה לח

תבשיל מבושל כל צרכו שהיה מונח על גבי ה'בלעך', וכבתה האש בשבת ונצטנן, אלא שעדיין חם קצת, האם מותר להחזירו לכירה אחרת גרופה וקטומה?

תשובה: יש להתיר, דדמי זה כמו שעומדת על 'בלעך' דתנור שהניח במקום רחוק קצת שמותר להעמידה במקום יותר חם כשעדיין היה חם קצת שראוי לאוכלו.

הגר"מ פיינשטיין פסק שמכיוון שבמצב שבו אנו דנים האדם לא הסיר את הקדירה ממקור החום באף שלב, (אלא מקור החום הוא "נעלם" פתאום...) הרי הוא כהזת קדירה שנמצאת על חלק אחד של ה'בלעך' לחלק אחר חם יותר, שכפי שראינו לעיל, עוד יותר קל מהחזרה. לאור הסיבות הנ"ל, בשש"כ התיר להעביר את הקדירה למקור חום אחר –

שמירת שבת כהלכתה (מהדורה תשע) פרק א סעיף כז

כתבה הלהבה ... בדיעבד מותר לשים את הקדירה ישירות על האש המכוסה, או לכסות אש ולשימה עליה³

❖ הרחבות – מחלוקת בראיות שהביא הגרש"ז

³ בסעיף שם התחיל מעצות אחרות, לסמוך למדורה, ורק בסוף כתב שאם אין אפשרות אחרת לעשות כך. הבאנו לעיל את היתרו להחזיר באם הסיר את הקדירה המיועדת לבוקר בערב, מקרה לכאורה תמור יותר ממקרה דידן, מכיוון ששם התכוון להסיר את הקדירה הזאת, אלא שלא ידע איזו קדירה בידו, ואילו כאן לא התכוון לדבר! לכן נראה שהעצות הללו הן רק עצות, אך לא מעכבות לדינא. לכן הבאנו רק את עצם ההיתר.

לסיכום –

אם מקור חום כבה תחת הקדירה בשבת. האם מותר להעביר את הקדירה למקור חום חלופי? הרב זילבר כתב שזה תלוי אם יש צורך במחשבה חיובית שיחזיר, ואת זה אין כאן, או שמא כל עוד לא הסיר על מנת שלא להחזיר – מותר להחזיר.

להלכה הוא העלה שאסור להעביר למקור חום חלופי, מכיוון שיש צורך בכוונה חיובית.

אך פוסקים רבים אחרים העלו מספר סיבות להתיר את ההחזרה –

1. באר משה – אמנם יש צורך בדעת חיובית, אך דעתו שהקדירה תישאר על מקור החום עד הסעודה מחשיבה את ההסרה שאירעה כמו שהסיר בכוונה להחזיר למקור החום.

הבנה זו השפיעה על הבנת דברי רע"א, שכתב שאם אדם אחר הסיר את הקדירה, אסור להחזיר אותה. הרב זילבר באמת כתב שגם במקרה זה, גם אם המסיר לא חשב על משמעות המעשה, אסור להחזיר. אך בבאר משה כתב שרק אם המסיר התכוון להסיר ולא להחזיר אסור להחזיר. אחרת מחשבתו של בעל הקדירה תאפשר את ההחזרה.

יש לשים לב לכך שהבאר משה קיבל את הנחת הרב זילבר, שיש צורך במחשבה חיובית שיחזיר. מחלוקתם היא רק האם מחשבת השארת הקדירה על מקור החום נחשבת מחשבת החזרה.

2. הרב שטרנבוך כתב שכשם שמותר להחזיר בשעת הדחק ממיטה ספסל וכדו' גם אם אינה בידו ולא חשב עליה (כפי שלמדנו בשם החזון איש והשש"כ בשיעור הקודם), כך גם כאן ניתן להקל. (עולה שהוא החמיר יותר מה'באר משה'. לפי שיטתו באמת חסרה מחשבת החזרה, אלא שכתב שיש מקום להקל גם אם לא חשב).

3. משנה הלכות – ניתן לצרף את הספק האם זה נחשב חוסר דעת לשיטת הר"ן, שסומכים עליו להקל (כפי שלמדנו בשיעור הקודם).

הגרש"ז צירף את הקולא של ה'באר משה' והקולא של הר"ן להתיר מצב בו הסיר את הקדירה הלא-נכונה ממקור החום. רצונו שקדירה זו בעצם תישאר על מקור החום עד הסעודה מועילה להתיר את ההחזרה, בצירוף שיטת הר"ן.

4. אגרות משה – יש להגדיר את הפלטה כמקור חום קטן, שמותר להעביר ממנו למקור חום גדול יותר.

ברם, גם הפוסקים שאסרו את העברת הקדירה למקור חום חלופי, התירו להשאיר את הקדירה במקומה עד שמקור החום ישוב לחמם –

שו"ת בצל החכמה חלק ד סימן קלז

(אחרי שדן בנושא והסיק כדברי הרב זילבר, המשיך -) לעני"ד פשוט שאם היתה הקדירה על גבי כירה חשמלית או פלטה חשמלית ונכבה האש על ידי שנפסק הזרם, ושוב אחר כך הזרם והקדירות חוזרים ונרתחים, שהקדירות מותרות, כי בודאי שזה לא מחזי כמבשל בשבת, שהרי נעשה ממילא.

כלומר, הוא פסק שגם לשיטתו וליתר האוסרים, האיסור הוא רק להעביר את הקדירה מפלטה זו למקור חום אחר. אך אם אותה פלטה תידלק – אין בכך איסור החזרה, שהרי לא עשה בידיו שום דבר! אך אם הפלטה נכבתה ועתידה להידלק על ידי שיעון שבת, האם מותר לתת לכתחילה על הפלטה הכבויה? בכדי לענות על שאלה זו, יש לבחון סוגיה נוספת –

ג. הנחה על פלטה העתידה להידלק על ידי שיעון שבת

יש לדון אם הניח אוכל שאינו מבושל על פלטה העתידה להידלק, האם זהו בישול דאורייתא או שזה נחשב לגרמא. על כך עיין בהרחבות.

❖ **הרחבות – האם הנחה על הפלטה לפני שפעלה נחשבת גרמא?**

מקורות קדמונים העוסקים בהנחה במקום שעתיד להתחמם

ההבחנה בין העמדת קדירה במקום בו כבר יש אש לבין מקום שעתיד להיות אש עולה במסכת ביצה –

תלמוד בבלי מסכת ביצה דף לד עמוד א

תנאי, אחד מביא את האור, ואחד מביא את העצים, ואחד שופת את הקדרה, ואחד מביא את המים, ואחד נותן בתוכו תבלין, ואחד מגיס - כולן חייבין. והתניא: אחרון חייב וכולן פטורין! - לא קשיא: הא - דאייתי אור מעיקרא, הא - דאייתי אור לבסוף.

רש"י מסכת ביצה דף לד עמוד א

שופת את הקדרה - מושיבה רקנית על האור.
מגיס - מנער בכף, שקורין קומיבר"א + לבחוש בקדרה+.
כולן חייבין - מביא את האור - משום מבעיר את הגחלת, דכשהוא מוליכה היא מתלבנה מרוח הליכתו, ומביא את העצים לאור - משום מבעיר, שופת קדרה - לקמיה מפרש מאי עביד, נותן מים ותבלין ומגיס - משום מבשל, שאף הוא אב מלאכה.
דאייתי אור מעיקרא - כולחו עבדי מעשה, כדפרישית.
דאייתי אור לבסוף - איהו הוא דעבד, והנך לא עבדי מידי.

חברותא ביצה דף לד עמוד א

אחד מביא את האור [גחלת דלוקה], ובהליכתו התלבנה הגחלת מרוח הליכתו, ואחד היה מביא את העצים לשימה על גבי הגחלת הדולקת, ומבעירן, ואחד שופת מניח את הקדירה הריקנית על גבי האש [ולקמן יבואר איזה איסור יש בכך], ואחד מביא את המים ונותן בקדירה שעל גבי האש, והם מתבשלים, ואחד נותן בתוכו תבלין, ומבשלו, ואחד מגיס [מערב בכף] את התבשיל - כולן חייבין! מביא האור והעצים משום מבעיר, שופת הקדירה יתבאר חיובו לקמן, ומביא המים והתבלין, וכן המגיס, חייבים משום מבשל. ותמהין: והתניא בברייתא אחרת: אחרון בלבד חייב, וכולן פטורין?! לא קשיא: הא, ברייתא הראשונה המחייבת את כולם, עוסקת בכגון דאייתי אור מעיקרא [שהובאה האש בתחילה], ואחר כך נעשו כל השאר, כסדר השנוי בברייתא. הא, ברייתא השניה המחייבת את האחרון בלבד, עוסקת בכגון דאייתי אור לבסוף, שאז רק מביא הגחלת בלבד עובר, גם משום מבעיר וגם משום מבשל, והאחרים לא עשו כלום, ופטורים.

מהגמרא עולה שאם האש הוצתה מראש, כל הבאים אחריו חייבים, דהיינו עברו על מלאכה דאורייתא בשבת. (זה לא מפתיע במיוחד – הנחת מים לא מבושלים על אש בשבת היא מלאכת בישול). לעומת זאת, אם הניח את המים, ולאחר מכן אדם אחר הבעיר את האש – מי שהניח את המים פטור, ואילו המצית את האש חייב (עבר על איסור מבעיר).
הכלל בידינו הוא –

תלמוד בבלי מסכת שבת דף ג עמוד א

אמר שמואל: כל פטורי דשבת – פטור אבל אסור.

בלשון חז"ל יש הבחנה בין שלוש קטגוריות -
איסורי דאורייתא, שהעובר עליהם עליהם נענש (בשוגג חטאת וכו'). כאשר מדובר בדברים הללו, המינוח יהיה 'חייב'.
המינוח 'פטור' רומז לכך שאמנם ישנו איסור אך אין ענישה.
כאשר מדובר במעשה שאין בו איסור כלל, המינוח יהיה 'מותר'.
הגמרא שם ממשיכה ומפרטת יוצאי דופן לכלל זה, אם לא מפורש אחרת, כאשר נאמר 'פטור', הכוונה היא שאמנם פטור מעונש, אבל אסור.
בברייתא בביצה נאמר שמי ששם את המים עוד לפני שהאש הוצתה 'פטור'. האם אכן הכוונה שיש איסור בדבר?

רמב"ם הלכות שבת פרק ט הלכה ד

אחד נתן את האור ואחד נתן את העצים ואחד נתן את הקדרה ואחד נתן את המים ואחד נתן את הבשר ואחד נתן את התבלין ובא אחר והגיס – כולם חייבים משום מבשל, שכל העושה דבר מצרכי הבישול הרי זה מבשל, אבל אם שפת אחד את הקדרה תחילה, ובא אחר ונתן את המים, ובא אחר ונתן את הבשר, ובא אחר ונתן את התבלין, ובא אחר ונתן את האור, ובא אחר ונתן עצים על האור, ובא אחר והגיס, שנים האחרונים בלבד חייבין משום מבשל.

מלשון הרמב"ם נשמע שהראשונים לא עברו על איסור כלל. הוא לא התייחס למעשה שלהם כלל.
מצד שני, הוא מדגיש שרק השניים האחרונים חייבים משום מבשל. האם זה אומר שהקודמים עברו על איסור, אך לא על מלאכת מבשל?

❖ **הרחבות – מדוע רק השניים האחרונים חייבים, ולא נותן האור?**

בתקופות קדומות לא היו מכונות אוטומטיות כמו שיש לנו, אבל היו אפשרויות מקבילות –

תרומת הדשן סימן סו

שאלה: יש בני אדם שאין להם תנורים מיוחדים לאפות בהן ולהטמין בהן החמין, ומטמינים באותו תנור שבבית החורף, ולמחרת בשבת באתה השפחה ומוציאה את החמין כולו מן התנור, ומושיבות על גבי התנור ומבפנים בבית החורף. ואז מבערת את האש בתוך התנור, כדי לחמם בית החורף וע"י כך נרתחים החמין שעל גבי התנור לכל צרכם, שרי למעבד הכי או לאו?

השאלה עוסקת בעיקר במעשה שבת של נכרי. מדובר בשפחה שמדליקה את התנור כדי לחמם את הבית, והתבשיל מתחמם אגב חום הבית (עיינו בשיעור מספר 3 – הנאה ממעשה שבת של נכרי). לאחר שדן בשאלה זו, תרומת הדשן ניגש לעניין שלנו - האם יש מקום להתיר לישראל להניח את הקדירה בתנור לפני שהשפחה תצית את האש?

אמנם נראה דאין להתיר כלל לישראל או לבת ישראל, שיושיבו מן החמים ע"ג התנור והשפחה מבערת אח"כ התנור. דהוי כאחד נותן את הקדירה ואחד הצית את האור, דהראשון פטור אבל אסור. וכן משמע מדברי הרמב"ם דכתב וז"ל: אחד שופת את הקדירה ואחד נתן את המים ואחד הצית את האור ואחד הגיס בה, שנים אחרונים לבד חייבים משום מבשל. מדאיצטריך לאשמועינן דהראשונים אינם חייבים, משמע קצת דאבל אסורים הן לעשות כן ... כיוון דידוע דהשפחה מבערת את התנור, בוודאי הוא כנותן על מנת לבשלו ... ולכך צריך לה להניחה השפחה שתושבה היא החמין על התנור, קודם שהיא מבערת אותו. ובענין זה יש פנים להתירו כדפרישית.

תרומת הדשן הסביר שהרמב"ם הדגיש את חיוב הבישול של האחרונים כדי לרמח שהראשונים אינם חייבים, אך עברו על איסור. ומהו האיסור? ודאי שאם אדם הניח קדירה בתמימות במקום קר, ובא אדם אחר והצית אש, הראשון לא עשה איסור כלל. אך אם הוא יודע שעתידים להצית שם אש, אסור להניח קדירה במקום זה. והרמ"א פסק כדבריו –

רמ"א על שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רנג סעיף ה'

נוהגין שהאינס יהודים מולאין הקדירות מן התנורים שמטמינים בהן ומושיבין אותן אלל תנור בית החורף או עליו ומצפנת השפחה אח"כ התנור ההוא וע"י זה הקדירות חוזרים ונרתחים. אבל ע"י ישראל, אסור בכה"ג. מותר לאפשר לשפחה להניח את הקדירה ואחר כך להצית את האש כדי לחמם את הבית. אסור לישראל להניח את הקדירה שם. אך הבית אפרים העלה כמה פקפוקים בדיון זה –

שו"ת בית אפרים אורח חיים סימן כא

ולענין הדבר צ"ע ... מ"ש בתה"ד שם מדברי הרמב"ם ושי"ס דביצה דף ל"ד דאיתא האחרונים חייבים וכולן פטורין היינו פטור ואסור דכל פטורי דשבת פטור אבל אסור וזה תימא דאדרבא אמרינן להדיא ד...פטור ומותר איכא טובי, ושמואל ... לא חשיב אלא פטורי דעביד מעשה, אבל דלא קעביד מעשה איכא טובה דפטור ומותר! ואם כן בזה שנותן הקדירה קודם האור נראה דמיקרי לא קעביד מעשה, וכמ"ש רש"י בביצה שם "אייתי אור לבסוף – איהו הוא דעביד והני לא עבדי מידי" ...

ראשית הבית אפרים תקף את עצם המסקנה שהקודמים עשו מעשה איסור. הגמרא בשבת מבחינה בין 'עביד מעשה' לבין 'לא עביד מעשה'. אם מדובר על מעשה פעיל המותר, יש צורך לקבוע אותם בלשון 'מותר', ולא בלשון פטור. לעומת זאת, אם אין מעשה פעיל, לשון 'פטור' אומרת שאין בהם איסור כלל. כאן עולה ההתלבטות – האם אפשר לומר שאדם שהניח קדירה במקום קר עשה 'פעולה' בכלל? הבית אפרים דייק מלשון רש"י שלא – מבחינת שבת, קשה לראות במעשהו פעולה, ולכן זה כלול בפטור המותרים. (נציין שגם בלשון הרמב"ם התלבטנו האם מדויק בלשונו שהאחרים עברו על איסור)

ואפילו תימא דשם פטור אבל אסור, על כרחך דמיירי בגוונא שזה שנותן את הקדירה יודע שזה יבא אח"כ ויצית האור לבשלה וע"מ כן הוא עושה דאם לא כן פשיטא שאין כאן מקום איסור כלל במה שלקח קדירה צוננת והעמיד במקום זה וכי יודע האדם מה שיהיה אחריו שזה יעשה בו איסור הא ודאי דמיירי בגוונא שהיו כולם בעצה א' וקודם העמדה אז נדברו איש אל רעהו שזה יביא הקדירה וזה העצים כו' והלכך אתי שפיר דפטור אבל אסור, כיון שזה הנותן העצים הוא ישראל ועביד איסורא דאורייתא, אם כן זה הנותן הקדירה הוא מסייע ידי עוברי עבירה ולכך אסור לכתחלה, מה שאין כן בנ"ד, דהנכרי הוא המסיק ונותן האור, וברשות קעביד דהכל חולין אצל הצינה (לכן מותר לנכרי להדליק את התנור), ואם כן ישראל זה שמעמיד הקדירה במקום היתר, אף על פי שיועד שהנכרי יבא ויסיק ויהיה כאן בישול, מכל מקום בשעת העמדה לאו מידי קעביד, ולא שייך כאן לומר דפטור אבל אסור משום דמסייע כו' ואפילו לכתחלה שפיר דמי.

ואין להקשות – מנלן דבכהאי גוונא מיירי? זה אינו, דאם כן פשיטא דבכי האי גוונא הם פטורים, ולא קמ"ל בהך ברייתא מידי! אלא ודאי דקמ"ל – אף על גב שהיה דעתם כך מתחילה, אף על פי כן הראשונים פטורים.

המשיך הבית אפרים – גם אם הכוונה היא שפטור ואסור, זהו רק מכיוון שהוא חלק מ"מזימה" שתוכננה מראש על ידי כמה אנשים. קבוצה שלמה תכננה לחלל שבת יחד. מי שבפועל עשה מלאכה דאורייתא – עבר איסור דאורייתא. אך גם מי שלא עשה מלאכה אסורה – בעצם נטילת חלק בתכנון ובבצוע זה עבר על איסור. הנפקא מינה המשמעותית היא במצב שאין איסור דאורייתא הכלול בפעולה.

דפי מקורות לשיעור מספר 18 – העברה, והלכות שנתחדשו בעקבות שימוש בפלטה חשמלית שמופעלת באמצעות שעון שבת לפי תרומת הדשן, עצם הידיעה שבעתיד תידלק כאן אש הופכת את הנחת התבשיל במקום זה לאסורה. אופן הצתת האש אינה רלוונטית. לפי הבית אפרים איסור הנחת התבשיל במקום שעתיד להיות בו אש קיים רק אם איסור דאורייתא קשור למעשה ההנחה. אם נכרי, או, לענייננו, שעון שבת, מדליק את מקור החום, אין בכך איסור. מסיק הבית אפרים –

ואיך שיהיה על כל פנים אין משם ראייה לכאן דכאן פטור ומותר הוא כיון שהנכרי הוא הבא להסיק אחריו ובהיתר הוא מצוה לו להסיק וחימום הקדרה נעשה מאליה. ולדינא היה נלע"ד דאין איסור בישראל המעמיד על התנור קודם הסקה דהא לא איתעביד ביה איסורא דשבת כלל. ואם כן היה ראוי להתיר על ידי ישראל אף לכתחלה... ומכל מקום איני כדאי לפקפק בדבר אשר יצא מפי גאון כמותו ז"ל ואחריו החזיק רמ"א ושאר אחרונים. ומכל מקום בדיעבד נ"ל דשפיר דמי לשתות הקאווי (הקפה) בלי מגגום ופקפוק כלל, רק להזהיר על העתיד שלא יעשו כן. אם כך הבית אפרים מציע לחלוק על תרומת הדשן, אך למעשה איננו רוצה לחלוק ולהתיר. וכך סיכם המגן אברהם את הדין –

מגן אברהם סימן שי"ט ס"ק יא

הוי יודע שכל דינים דאסורים משום בישול, אפילו ליתן על הכירה או התנור קודם היסק אסור.

מסקנת פוסקי דורנו לאחר המצאת 'שעון השבת'

שו"ת ציץ אליעזר חלק ב סימן ו

נשאל נשאלתי מאת כת"ר בנידון אם מותר להכין לשבת תבשילין בצורה כזו. להשיב את הקדרה עם המאכלים הבלתי מבושלים על כירה חשמלית, ולהתקין מערב שבת שעון חשמלי שיפתח את החשמל בהתחלת הבישול ויסגור בסוף הבישול, והכל נעשה מעצמו בשבת, עכ"ל השאלה. ... נלע"ד בודאי, שלהשיב התבשיל בשבת אסור אפילו לפני הגעת זמן ההדלקה. ואף שבגמ' ביצה (ד' ל"ד ע"א) איתא דאם הביאו האור לבסוף רק אחרון חייב וכולן פטורין, ופירש"י, משום דהנך לא עבדי מידי, ומשמע לכאורה מלשון זה של לא עבדי מידי שפטורים לגמרי, וכן הרמב"ם פוסק ששנים האחרונים בלבד חייבין משום מבשל ... נראה שהכל רק לענין להתחייב כרת או סקילה או חטאת, בזה אמרו שהראשונים פטורים כשהביאו את האור לבסוף, אבל על איסור עוברים גם הראשונים. וכן נפסק ברמ"א באו"ח (סי' רנ"ג סעי' ה') לענין הוצאת הקדירות מן התנורים שמטמינים בהן והושבתן אצל תנור בית החורף שמסיק אח"כ העכו"ם בשבת מפני הצינה, שמותר הוצאתו והושבתו רק ע"י עכו"ם, אבל ע"י ישראל אסור...

הרב ולדנברג הכריע שמאחר שהרמ"א פסק שאסור להניח במקום שיודע שהאש תבוא, אין להתיר הנחה על פלטה העתידה להידלק באמצעות שעון שבת. לעומתו פסק הרב עובדיה –

יביע אומר חלק י סימן כו בהערה

ובהיותי בזה ראיתי להתרומת הדשן... וכן פסק הרמ"א בהגה שם, ומשמע דלא חשיב גרמא בלבד. אולם הרמב"ם פרק ט הלכה ד לא כתב אלא שהשנים האחרונים חייבים, ולא כתב שהראשונים פטורים ... וכתב הגאון המב"ט בקרית ספר "והראשונים לא עשו דבר בעוד שלא היו שם אש ועצים", והוא כלשון רש"י ... ושוב ראיתי בבית אפרים שעמד בזה על דברי תרומת הדשן ... ובאמת שאף בנידון דידן עלה במחשבה לצרף דעת הרמב"ם הרשב"א והר"ן דסבירא ליה שאין בישול אחר בישול בלח. ואף שמרן פסק להחמיר ... זהו בישראל העושה כן בידיים בשבת, דהוה ליה ספיקא דאורייתא ולחומרא, אבל בנידון דידן, דמיירי בגרמא, שרק אחר כך נדלקת הפלאטה מאליה בהיתר, אין כאן איסור הבערה כלל, ולא שמא יחתה ... ובאיסור בישול אחר בישול בלח, דלא נפקא מפלוגתא, ויש ספק על האיסור דרבנן, הוה ליה ספיקא דרבנן ולקולא ... הלכך לדינא נראה בנידון דין להקל.

הרב עובדיה פסק שיש מקום לפקפק על החומרה של תרומת הדשן, כפי שהציע הבית אפרים. אמנם הבית אפרים לא הסכים להתיר, אך זהו רק מפני שהדיון היה על אוכל שאינו מבושל! כאשר מדובר על אוכל מבושל, גם אם הוא כבר קר ולח, ואנו פוסקים לכתחילה שיש בישול אחר בישול בלח, בכל זאת יש כאן שתי ספקות – ספק אם אכן הנחת התבשיל במקום שכעת אינו דלוק אסור, וגם אם כן, יתכן שאפשר לסמוך על הראשונים הסוברים שאין בישול אחר בישול בלח. לאור צירוף שני הספקות הרב עובדיה התיר הנחת דבר לח צונן מבושל, על פלטה העתידה להידלק על ידי שעון שבת. הגרש"ז אויערבך הציע פשרה בין הבית אפרים והמגן אברהם –

מאורי אש דף פא

נראה לעניות דעתי חידוש גדול. דאיסור העמדת הקדירה קודם ההיסק הוא דווקא אם אחר כך נעשה ההיסק ע"י אדם ... מה שאין כן העמדת קדירה בשבת על תנור אלקטרי שהוא ידלק אחר כך מעצמו על ידי השעון, בכהאי גוונא קיל טפי, משום דמלאכת הבישול שלאח"כ מתיחסת רק להשעון ... ואם כן גם לבסוף אין כאן כלל מלאכה הנעשית על ידי אדם, וש"כ שפיר לדעת הסוברים דגרמא שרי אף שלא במקום פסידא ...

המגן אברהם למד מדברי תרומת הדשן והרמ"א שאסור לתת תבשיל קר בכל מקום שעתיד להיות מוסק. הבית אפרים למד שיש איסור להניח את התבשיל אם זה נעשה בתיאום עם חילול שבת של יהודי אחר. הגרש"ז הציע אפשרות ביניים – יש איסור להניח אם זה נעשה בתיאום עם אדם נוסף. על ידי הצעה זו הגרש"ז קיבל את פסיקת הרמ"א מחד, אך עדיין איפשר להקל לתת על פלטה המכוונת על ידי שעון שבת.

❖ הרחבות – יסודו של הגרש"ז – תיאום הנחת התבשיל עם אדם נוסף

אך הוא נזהר ולא הקל למעשה, בגלל החידוש הגדול -

אמנם חלילה להקל בזה, כי בכעין זה האריכו כבר כל גדולי הדור

גם אחרי דבריו, היתרו של הראשל"צ הרב הראשי לשעבר עדיין במקומו עומד.

תבשיל שכרגע אין איסור להניחו על מקור חום

רבי עקיבא איגר אורח חיים סימן שיח *הערה על מגן אברהם ס"ק יא

ליתן על הכירה קודם ההיסק תבשיל לח בעודו רותח, ואחר שיצטנן יסיק הנכרי הכירה, יש לומר דשרי לכתחילה, דהא דאי נותן את המים ואי נותן את האור הראשון אסור מדרבנן, כיון דאילו האור שם, דאז היה חייב משום מבשל. אבל בזה, דבעידנא דנותנים שם, אף אם היה שם (אש) היה מותר, דאין בשול אחר בשול, ולאחר שיצטנן לא עביד מידי. וצ"ע לדינא.

רבי עקיבא איגר דן במצב מעניין – התבשיל כרגע חם, כך שאין בהנחתו על מקור החום איסור בישול. אך מקור החום איננו פעיל כעת. כאשר יבוא הנכרי וידליק אותו, הקדירה כבר תאבד את חומה. הוא נוטה לומר שאין בזה איסור. האיסור שלמדנו הוא רק אם הניח תבשיל שיש בו איסור בישול, ואסור מדרבנן להניחו במקום שעתיד להתחמם. אך תבשיל מבושל שהוא כבר חם, מניין לנו שאסור להניחו במקום שעתיד להתחמם (גם אם, עד שזה יקרה, הוא יתקרר)?

הרב צבי פסח פרנק פסק לחומרה כדברי הציץ אליעזר, אך יישם את הקולא של רע"א בשעון שבת -

שו"ת הר צבי אורח חיים א סימן קלו

אולם אם המרק שהניח על התנור החשמלי היה חם ואחר שנצטנן הודלק על ידי השעון, לכאורה יש לצדד להתיירא עפ"י מש"כ הגאון רע"א (סימן שיח, על המג"א ס"ק יא) שכתב שם: והוי יודע שכל דינים דאסורים משום בישול אפילו ליתן על הכירה או התנור קודם היסק אסור, וכתב על זה הגרעק"א: אבל ליתן על הכירה קודם ההיסק תבשיל לח בעודו רותח ואחר שיצטנן יסיק הנכרי הכירה, י"ל דשרי לכתחילה דהא דאחד נותן את המים ואחד נותן האור הראשון אסור - מדרבנן כיון דאלו האור שם דאז היה חייב משום מבשל, אבל בזה דבעידנא דנותן שם, אף אם היה שם היה מותר דאין בשול אחר בשול, ולאחר שיצטנן לא עביד מידי.

❖ הרחבות – האם מותר להניח מאכל בערב שבת על הפלטה שתידלק בשבת?

סיכום

העברה ממקור חום אחד למשנהו

בירושלמי (שבת פרק ג' הלכה א) אמר רבי ירמיה ש'החזרה' היא החזרה למקור חום, לא בהכרח למקור החום ממנו הקדירה נלקחה. כך פסק הרמב"ם, רמ"א, ושש"כ.

באגרות משה כתב שמותר להזיז קדירה שנמצאת על 'בלעך' ומרוחקת מהאש למקום שתעמוד על גבי האש.

מקור חום שכבה

לסיכום –

מקור חום כבה תחת הקדירה בשבת. האם מותר להעביר את הקדירה למקור חום חלופי? הרב זילבר כתב שזה תלוי אם יש צורך במחשבה חיובית שיחזיר, ואת זה אין כאן, או שמא כל עוד לא הסיר על מנת שלא להחזיר – מותר להחזיר.

להלכה הוא העלה שאסור להעביר למקור חום חלופי, מכיוון שיש צורך בכוונה חיובית.

אך פוסקים אחרים העלו מספר סיבות להתיר את ההחזרה –

א. באר משה – אמנם יש צורך בדעת חיובית, אך דעתו שהקדירה תישאר על מקור החום עד הסעודה מחשיבה את ההסרה שאירעה כמו שהסיר בכוונה להחזיר למקור החום.

הבנה זו השפיעה על הבנת דברי רע"א, שכתב שאם אדם אחר הסיר את הקדירה, אסור להחזיר אותה. הרב זילבר באמת כתב שגם במקרה זה, גם אם המסיר לא חשב על משמעות המעשה, אסור להחזיר. אך בבאר משה כתב שרק אם המסיר התכוון להסיר ולא להחזיר אסור להחזיר. אחרת מחשבתו של בעל הקדירה תאפשר את ההחזרה.

יש לשים לב לכך שהבאר משה קיבל את הנחת הרב זילבר, שיש צורך במחשבה חיובית שיחזיר. מחלוקתם היא רק האם מחשבת השארת הקדירה על מקור החום נחשבת מחשבת החזרה.

ב. הרב שטרנבוך כתב שכשם שמותר להחזיר בשעת הדחק ממיטה ספסל וכדו' גם אם אינה בידו ולא חשב עליה (כפי שלמדנו בשם החזון איש והש"כ בשיעור הקודם), כך גם כאן ניתן להקל.

(עולה שהוא החמיר יותר מה'באר משה'. לפי שיטתו באמת חסרה מחשבת החזרה, אלא שכתב שיש מקום להקל גם אם לא חשב).

ג. משנה הלכות – ניתן לצרף את הספק האם זה נחשב חוסר דעת לשיטת הר"ן, שסומכים עליו להקל (כפי שלמדנו בשיעור הקודם).

הגרש"ז צירף את הקולא של ה'באר משה' והקולא של הר"ן להתיר מצב בו הסיר את הקדירה הלא-נכונה ממקור החום. רצונו שקדירה זו בעצם תישאר על מקור החום עד הסעודה מועילה להתיר את ההחזרה, בצירוף שיטת הר"ן.

ד. אגרות משה – יש להגדיר את הפלטה כמקור חום קטן, שמותר להעביר ממנו למקור חום גדול יותר.

יש לציין שגם אסרו את העברת הקדירה למקור חום חלופי, התירו להשאיר את הקדירה במקומה עד שמקור החום ישוב לחמם. ונפקא מינה גדולה אם יש הפסקת חשמל שתוקנה בשבת, או כשאומר לנכרי להרים את מתג החשמל שנפל (באופנים המותרים! כפי שלמדנו בשיעורים 3,4 ו-5).

הנחה על פלטה העתידה להידלק על ידי שיעון שבת

ביצה (לד) מובאת ברייתא שמבחינה בין הנחת תבשיל במקום בו כבר הוצתה האש, לבין הנחה במקום שעתידי להדליק אש. הרמב"ם כתב את המקרה, וכתב ששני האחרונים חייבים משום בישול.

תרומת הדשן דייק מדבריו ששני האחרונים חייבים, דהיינו שעברו על מלאכות דאורייתא, אך היתר עברו על איסור גם הם, אלא שזהו איסור דרבנן! ממילא אסר הנחת תבשיל באח, מקום שידוע שהשפחה עתידה להצית אש. הרמ"א פסק את דבריו, והמגן אברהם כלל אותם ככלל, שאסור להניח תבשיל במקום שידוע שעתידי לחמם.

לאור דבריהם הציין אליעזר פסק לאסור הנחת תבשיל לח וקר על פלטה העתידה להידלק.

הבית אפרים דייק מהרמב"ם להיפך. הרמב"ם לא התייחס למעשי הראשונים כלל. מכאן למד הבית אפרים שאין איסור במעשי הראשונים כלל.

הרב עובדיה הסתמך על קריאה זו ברמב"ם להתיר הנחת תבשיל קר ולח על הפלטה לפני שהיא דלוקה, בצירוף מחלוקת הראשונים האם יש בישול אחר בישול בלח.

לצד זאת הציע הבית אפרים שגם אם נקבל את הדיוק של תרומת הדשן, האיסור הוא רק מפני שהוא חלק מחילול שבת של אחרים. במקרה שהשפחה מציתה את האש, אין חילול שבת של אף אחד, ולכן אין איסור בהנחת התבשיל באח מראש.

הגרש"ז הציע הצעת ביניים – שאסור להניח את התבשיל במקום שאדם עתיד להדליק בו אש (וזה כולל מעשה של נכרי). אך שיעון השבת מפעיל מעצמו, ולכן אין בו איסור. ברם למעשה חשב מלהקל.

תבשיל שכרגע אין איסור להניחו על מקור חום

רבי עקיבא איגר דן במצב מעניין – התבשיל כרגע חם, כך שאין בהנחתו על מקור החום איסור בישול. אך מקור החום לא יחמם עד שיבוא הנכרי וידליק אותו, ובאותה עת הקדירה כבר לא תהיה חמה. הוא נוטה לומר שאין בזה איסור.

על סמך דבריו הרב פראנק התיר להניח תבשיל לח וחם על פלטה העתידה להידלק על ידי שיעון שבת.

בשיעור זה השלמנו את דיני החזרה ונתינה.

בשיעור הבא נעבור להכנסת אוכל לתוך הקדירה החמה.